

حکمت متعالیه

و منطقی طریق اولایی

*
محمود زراعت پیشه

استادیار گروه فلسفه و حکمت اسلامی دانشگاه بیرجند

چکیده

حکمت متعالیه بر چه منطقی استوار است؟ در این مقاله و در پاسخ به این پرسش مهم، «منطق طریق اولایی» موضوع بحث قرار گرفته است؛ این منطق نه تنها تأثیر مراتب تشکیکی وجود را بر ساختار قضایا و احکام نشان میدهد بلکه استخراج قضایای حاصل از مقایسه امور وجودی و عدمی را نیز تبیین مینماید. منطق طریق اولایی را میتوان در بسیاری از آیات قرآن نیز ردیابی نمود. فرض این نوشتار بر اینست که سیر تاریخی فلسفه اسلامی از مشاء تا حکمت متعالیه با نیت توجیه گزاره‌های دینی، نشان از مشابهت منطق نهفته در ساختار آن با منطق برآمده از متون دینی دارد. صحت این فرضیه نشانگر تأثیر بارز اسلام بر حکمت متعالیه خواهد بود که از طریق آن تسمیه این فلسفه به «اسلامی» توجیه مناسب خود را باز می‌یابد.

انگلیسی «a fortiori logic» است. این منطق صورت متفاوتی از منطق ارسطویی را پیشنهاد میکند که در اصل دارای دو شکل میباشد: استدلال طریق اولایی موضوعی^۲ و استدلال طریق اولایی محمولی^۳. دیگر اشکال از بسط این دو شکل بدست می‌آیند. همچنین در این منطق بجای سه حد اصغر و اکبر و اوسط، چهار حد در کار است: اصغر، اکبر، اوسط و فرعی^۴.

یکی از نکات حائز اهمیت اینستکه در این منطق،

*.Email:m.zeraatpish@birjand.ac.ir

تاریخ دریافت: ۹۳/۶/۱۵ تاریخ تأیید: ۹۳/۹/۱

۱. اگرچه واژه «طریق اولایی» در ترجمه «a fortiori» اندکی نامتعارف است، اما محتوای این گونه خاص از منطق را بخوبی ترسیم میکند. [این عنوان در معارف اسلامی بعنوان «قیاس اولویت» مشهور است/ ویراستار].

2. subjectal

3. predicatal

۴. این منطق در واقع صورت مبسوط و فرمولبندی شده‌ی از آن چیزی است که در متون فلاسفه و منطقدانان اسلامی در بحث از مواضع جدل با عناوینی چون «مواضع آثر و افضل» (شهرزوری، رسائل الشجرة الالهيه في علوم الحقائق الربانيه، ص ۴۱۵) یا «مواضع اولی و آثر» (ابن سینا، الشفاء - المنطق - البرهان، ص ۱۴۵؛ طوسی، اساس الإقتباس، ص ۴۷۵) مطرح شده است. بررسی پیشینه این منطق در متون فلاسفه اسلامی مستلزم تحقیق مستقل و جامع دیگری است.

کلیدواژگان

منطق طریق اولی
متون دینی
اصل تشکیک
حکمت متعالیه
ملاصدرا

مقدمه

عنوان «منطق طریق اولایی»^۱، ترجمه‌ی از عنوان